

”Helheten är större än summan av delarna”

En kvalitativ studie av det drogförebyggande arbetet inom grundskolan samt inställningar och attityder till införandet av slumpmässiga, frivilliga drogtester

Lauren Carroll & Andrea Fokt

Lunds Universitet

Socialhögskolan SOPA63

VT 09

Handledare: Helena Hansson

Abstract

This study aims at examining which type of drug prevention programs exist in compulsory schools today and what school nurses, counsellors and drug coordinators attitudes are towards Landskrona Kommuns decision to introduce random voluntary drug testing in schools. With the aim of this study as a starting point we chose to take a qualitative approach to gathering empirical data through semi structured interviews.

Theories we have used to give a better account of the phenomenon we have studied are: Primary and Secondary Prevention Theory, Risk and Protective Factors Theory and Systems Theory.

The study shows that drug prevention programs used in compulsory schools today vary both within schools and between schools. The drug prevention programs in the schools we examined are mainly based on the degree of interest and commitment individual teachers, school nurses and counsellors have to drug prevention. All the schools we examined have some form of time set aside in their curriculum intended to supply factual information in regards to the uses of alcohol, narcotics and tobacco. Other programs that were mentioned during the interviews were SET (Social and Emotional Training), ÖPP (Örebro Prevention Program) and Livskunskap (also a form of social and emotional training).

All of the respondents are opposed to introducing random voluntary drug tests in schools. Several of the respondents express a certain degree of concern about the consequences a decision like that might have. Concerns that the trust between pupils, and in some cases, even their parents and the school might decrease if drug tests are introduced in schools. Another concern is to what real extent the drug tests will be voluntary. Despite the fact that the drug prevention programs vary within and between these schools all of the respondents had a uniform view on what drug prevention programs should focus on. Drug prevention in schools should not focus on drugs as the main problem but on problem behavior in general.

Keywords: drug prevention, drug testing schools, evidence based practice, Primary and Secondary Prevention Theory, Risk and Protective Factors Theory and System Theory.

Sammanfattning

Denna studie syftar till att undersöka vilket drogförebyggande arbete som görs inom grundskolan idag samt vilka attityder skolsköterskor, kuratorer och drogsamordnare har till införandet av slumpmässiga, frivilliga drogtester i skolan. Med studiens syfte som utgångspunkt valdes kvalitativa semistrukturerade intervjuer som metod för insamling av empiriskt material. Teorier som vi har valt att använda oss av för att förklara det fenomen vi undersökt är primär och sekundär prevention, teorin om risk- och skyddsfaktorer samt systemteori.

Resultatet visar att det idag saknas en "röd tråd" i det drogförebyggande arbetet inom skolan. Det drogförebyggande arbetet på skolorna bygger främst på engagemang och intresse hos enskilda lärare eller elevvårdspersonal som arbetar på skolan. Det finns idag någon form av ANT-undervisning (alkohol, narkotika, tobak) på alla de skolor vi varit i kontakt med. Andra metoder som nämnts under intervjuerna är SET (Social och Emotionell Träning), ÖPP (Örebro Preventions Program) och Livskunskap. Samtliga intervjupersoner är negativa till ett eventuellt införande av slumpmässiga, frivilliga drogtester i skolan. Flera av intervjupersonerna uttrycker en oro över vilka konsekvenser ett sådant beslut kan medföra. Oro över att eleverna och i vissa fall även föräldrarnas förtroende för skolan minskar när man inför drogtester. Det råder även tveksamhet kring hur pass reell frivilligheten i drogtesterna verkligen är. Trots att det drogförebyggande arbetet på skolorna ser olika ut så har samtliga intervjupersoner en enhetlig syn på hur skolans arbete med alkohol, narkotika och tobak *bör* se ut. Samtliga intervjupersoner menade att fokus inte bör ligga på drogförebyggande arbete i sig utan fokus bör ligga på att förebygga problembeteenden i allmänhet.

Nyckelord: *förebyggande arbete, drogförebyggande arbete, skolan förebygger, preventiv, drogtester, drogtester i skolan, evidens, evidensbaserad, primär och sekundär prevention, risk- och skyddsfaktorer, Systemteori, Landskrona kommun drogtester.*

Innehållsförteckning

1. Problemformulering.....	1
2. Syfte och frågeställningar.....	2
3. Bakgrund & Tidigare forskning.....	3
3.1 Skolans roll	3
3.2 Det drogförebyggande arbetet	4
3.2.1 Varför ANT-undervisning?	5
3.2.2 Evidens	7
3.2.3 Drogtester	8
3.2.4 Vad säger lagen?	9
3.2.5 Evidensbaserade metoder	9
4. Teoretiska utgångspunkter.....	10
4.1 Risk & Skyddsfaktorer	10
4.2 Primär & Sekundär prevention	12
4.3 Systemteori	13
5. Metod.....	14
5.1 Metod & Avgränsningar	14
5.2 Arbetsfördelning	15
5.3 Urval/Tillvägagångssätt	15
5.4 Validitet/Reliabilitet	16
5.5 Förförståelse	16
6. Datainsamling.....	17
6.1 Litteratur & Forskning	17
6.2 Intervjuerna	18
6.3 Analys av empirin	18
6.4 Begreppsdefinitioner	18
6.5 Etiska överväganden	19
7. Analys.....	20
7.1 På högstadieskolor förekommande drogförebyggande arbete	20
7.2 Attityder till slumpmässiga, frivilliga drogtester	24

7.3 Nätverkets betydelse för det drogforebyggande arbetet 27

8. Resultatdiskussion.....30

8.1 Vidare forskning 33

Referenslista

Bilagor

Förord

Denna uppsats har varit både rolig och lärorik att skriva. Vi vill därför rikta ett stort tack till alla som deltagit i våra intervjuer. Ni har med Era tankar och erfarenheter på ett värdefullt sätt berikat uppsatsen och utan Er hade denna uppsats aldrig kunnat genomföras. Ett speciellt tack riktas till vår handledare Helena Hansson som varit till stor hjälp under hela processen och som gett oss många goda råd och tips på vägen.

/ Lund den 20 Maj 2009 Lauren Carroll & Andrea Fokt

1. Problemformulering

Skolan är Sveriges största arbetsplats och skolplikten gör att alla barn någon gång under deras uppväxt befinner sig i skolan. Det drogförebyggande arbetet anses därför ha en given plats i skolan. Sveriges narkotikapolitik har varit restriktiv och målet är ett narkotikafritt samhälle. Det drogförebyggande arbetet i skolan leds med en föreställning om att narkotikan är ett hot och förebyggande arbete mot narkotika är en lösning (Persson & Svensson, 2005).

Som en förebyggande åtgärd för missbruk bland unga har Landskrona som första kommun i landet beslutat att införa slumpmässiga, frivilliga drogtestar i grundskolans åttonde och nionde klass där ungefär 20 procent av eleverna slumpmässigt lottas ut och får en förfrågan om de vill lämna ett urinprov hos skolsköterskan. Eftersom eleverna är minderåriga krävs ett samtycke till drogtestet av vårdnadshavarna, även eleven måste tydligt ha gett sitt samtycke (Svenska Dagbladet, 090107). Landskrona Kommun ser inga juridiska hinder för att införa slumpmässiga, frivilliga drogtestar i grundskolan (Landskrona Kommun, 090222). Eleven får dock inte under några omständigheter känna sig tvingad att genomgå ett drogtest och skolinspektionen anser att det är svårt för skolan att göra bedömningen om samtycket är reellt eller inte. JO har i uttalanden uttryckt att skolor ska gå fram med försiktighet i arbetet mot droger och anser att drogtestar av detta slag endast är tillåtna om det finns misstanke om drogpåverkan hos en elev eller om skolläkaren eller skolsköterskan finner det medicinskt motiverat och samtycke för drogtest har inhämtats av vårdnadshavare och elev. Skolinspektionen anser att ett samtycke inte kan ersätta bristen på lagstöd för att utföra urinprover i drogförebyggande syfte (Skolinspektionen, 090222). Den traditionella ANT- undervisningen (Alkohol, Narkotika, Tobak) sägs ge en ökad kunskap hos ungdomar. Undervisningen ger faktakunskaper om de olika berusningsmedlen och riskerna med bruk och missbruk av dessa. Skolverkets kvalitetsgranskning kunde dock visa att det generellt sett inte innebär att den ökade faktakunskapen leder till de önskade förändringarna i beteende. Tvärtom har flera studier visat en ökning i nyfikenhet om de preparat ungdomarna fått information om och det har visat sig vara fler som testat alkohol, narkotika och tobak efter information än hos de ungdomar som

inte fått information. Trots detta ser man att denna typ av ANT-undervisning kan vara nödvändig i ett mer långsiktigt sammanhang. Även om man inte kan se några omedelbara effekter av denna typ av ANT- undervisning vore det svårt att förstå hur skolan moraliskt skulle kunna försvara att de inte lär eleverna om riskerna med bruk och missbruk av berusningsmedel (Bergman, 2002).

Användandet av evidensbaserade metoder innebär med större sannolikhet att de önskade resultaten uppnås än med andra metoder. Evidensbaserade metoder är de metoder vars effekter har dokumenterats i studier med försöks- och kontrollgrupper. Metoden ska även ha utformats efter en teori som bygger på att stärka skyddsfaktorer och minska riskfaktorer. Metoderna ska vara anpassade efter svenska förhållanden och i de flesta fall ska det finnas handledning eller en manual tillgänglig (ATAD Preventions Center, 090426). Detta är speciellt viktigt inom grundskolan då denna inte är frivillig. Kraven på evidensbaserade metoder bör därför vara högre inom skolan än för andra frivilliga verksamheter, menar Statens Folkhälsoinstitut (Statens Folkhälsoinstitut, 090427).

2. Syfte & Frågeställningar

Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilket drogförebyggande arbete som idag görs inom grundskolan samt vilka attityder skolsköterskor, kuratorer och drogsamordnare har till införandet av slumpmässiga, frivilliga drogtester i skolan.

Frågeställningar

- Vilka metoder gällande det drogförebyggande arbetet används på högstadieskolor idag?
- Hur är det drogförebyggande arbetet på skolorna organiserat och vilken inställning har den personal som är involverad i arbetet?
- Kan slumpmässiga, frivilliga drogtester i högstadiet ses som ett komplement i det drogförebyggande arbetet?

3. Bakgrund & Tidigare forskning

3.1 Skolans roll

Synen på barn och ungdomar varierar över tid och påverkas hela tiden av omvandlingar i samhället, nya kunskaper och erfarenheter samt förändrade värderingar och normer. Omsorgsperspektivet präglas av en stark tro på att barn formas av sina föräldrar och för att ett barn ska utvecklas optimalt krävs ett grundläggande ansvar från såväl familjen som daghem och skola (Klefbeck & Ogden, 2007). Ansvaret för skolans grundläggande ramar ligger på staten. Staten utfärdar lagstiftning, regler och anvisningar för hur skolans verksamhet ska vara uppbyggd. Inom dessa ramar har kommunerna stor frihet att utforma verksamheten och vidare ligger ansvaret för detaljplaneringen på de enskilda skolorna (Persson & Svensson, 2005). Skolans målsättning idag är att alla barn ska ha lika tillgång till utbildning. Skolans verksamhet ska utformas efter grundläggande demokratiska värderingar. Alla som verkar inom skolan skall främja jämställdhet mellan könen och motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden (Skollag 1985:1100).

*Utbildningen skall ge eleverna kunskaper och färdigheter samt, i samarbete med hemmen, främja deras harmoniska utveckling till ansvars-kännande människor och samhällsmedlemmar.
(Ur Skollagen)*

Skolan har förändrats från att bara vara en organisation som förmedlar kunskap till en organisation som ger förutsättningar för lärande. Lärande ska ses som någonting som sker genom hela livet och det är i skolan som grunderna för detta ska etableras. Då ansvaret för utformningen av skolan gått över på kommunen har skillnaderna mellan skolorna ökat. Det finns även skillnader i hur olika elever uppfattar skolan som organisation. Vissa ser skolan som en möjlighet medan andra ser den som en förvaringsplats och maktutövning. Detta kan dels bero på skillnader i individuella, sociala och kulturella olikheter, dels på att makt kan ses som

skillnader i relationer (Persson & Svensson, 2005). I en studie som gjorts av Kerstin Svensson (2001) om stöd och kontroll inom kriminalvården har det visat sig att relationen mellan personal och klienter har betydelse för hur kontroll och stöd uppfattas. Då en relation mellan personal och klient bygger på samförstånd ses personalens handlingar som stöd. Då skilda förväntningar finns hos personal och klient ses handlingar som kontroll och maktutövning. Detsamma skulle kunna överföras på relationen mellan personal inom skolan och eleverna. Om lärare och elevs målsättningar är liknande ses skolan som en möjlighet medan om målsättningarna går isär ses skolan som en kontrollinstans (ibid). Skolan har alltså inte bara ett kunskapsuppdrag utan relationen mellan skola och elev är central. Den personal eleverna möter i skolan hjälper till att forma deras identitet och i bästa fall leder det även till en positiv socialisation (Persson & Svensson, 2005).

3.2 Det drogförebyggande arbetet

I CAN:s rapport om Skolelevs drogvanor 2008 kan man läsa att den totala alkohol konsumtionen bland elever i grundskolans nionde klass har minskat. Även andelen elever i nian som testat droger har minskat. CAN anser att det är viktigt att det förebyggande arbetet fortlöper för att den positiva trenden inte ska brytas. Förebyggande arbete får inte bli en resurs- eller planeringsfråga utan ska ha naturligt hög prioritet (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 090505). Skolan ses idag som en av de viktigaste arenorna när det kommer till att förhindra och motverka droganvändning. Skolplikten gör att alla barn kan nås. Det förebyggande arbetet som görs i skolor idag kan variera starkt. Det är flera faktorer som spelar roll i hur det drogförebyggande arbetet ser ut på en skola. Bland annat har det betydelse vem det är som är inblandad i arbetet, hur inställningen ser ut hos lärare och elever och vilket lokalt sammanhang man befinner sig i. Variationer i det förebyggande arbetet kan behövas för att anpassas efter kommunens förutsättningar och sociala problematik. Det förebyggande arbetet som fungerar på en skola fungerar kanske inte på en annan. Något som dock finns på alla skolor är någon form av den traditionella ANT-undervisningen (Persson & Svensson, 2005).

3.2.1 Varför ANT- undervisning?

I Skolverkets Nationella kvalitetsgranskningar från 1999 framgår det att det i princip finns två olika sätt att minska tobak, alkohol och narkotikas skadeverkningar. Det ena är att minska tillgången, det andra är att minska efterfrågan. Tillgången till dessa preparat minskas genom lagstiftning medan efterfrågan minskas genom undervisning, information och upplysning. I det senare spelar skolan en central roll. Frågan är då vad skolan kan göra och vilket ansvar som åligger dem?

Skolverket anser att det finns tre huvudskäl till varför skolan ska undervisa om alkohol, narkotika och tobak. Anledningarna är av moralisk-politiska skäl, humanistiska-individualistiska skäl och av folkhälsoskäl. Skolverket menar att det i sig är moraliskt tvivelaktigt för ungdomar att missbruka droger. Det är inte konsekvenserna utan konsumtionen i sig som kan anses moraliskt förkastlig. Det är därför viktigt att ungdomar får den rätta undervisningen så att de inte ägnar sig åt förkastliga aktiviteter. Det moralisk –politiska skälet har fler sidor. Människan har ett demokratiskt ansvar att vara aktiv och delta i samhället. Skolverket anser att användning av droger ofta leder till politisk passivitet vilket kan ses som ett hot mot demokratin vilket i sin tur kan ses som något omoraliskt och förkastligt. Skolverkets andra skäl för att ha ANT-undervisning i skolan är det humanistiska-individualistiska. Ungdomar har en rätt att fatta självständiga beslut och behöver därför information för att dessa beslut ska vara väl underbyggda. Det är inte själva beslutet eller konsekvenserna av beslutet som är avgörande utan det viktiga är att ungdomar skapar sig en egen uppfattning och tar ett självständigt beslut. Det tredje och sista skälet att undervisa ungdomar om alkohol, narkotika och tobak är folkhälsoaspekten. Droghmissbruk och droganvändning lägger stor belastning på hälso- och sjukvården genom den påfrestning den har på folkhälsan och det personliga lidandet (Skolverket, 090326). Trots att Skolverket i den ovanstående kvalitetsgranskningen anser att det är viktigt med ANT-undervisning har de i en senare rapport tillsammans med Statens Folkhälsoinstitut (Bergman, 2002) lagt fram uppgifter om att skolinformation så som ANT-undervisning och massmediekampanjer inte direkt ger några önskvärda effekter och många gånger även verkar kontraproduktivt. Narkotikakommissionen har kommit fram till liknande uppgifter i SOU-

rapporten Vägvalet – Den narkotikapolitiska utmaningen (SOU 2000:126). Narkotikakommissionen menar vidare att det förebyggande arbetet i skolan har minskat under senare år, men precis som Skolverket (Bergman, 2002) anser dom inte att skolinformation och kampanjer är meningslösa bara för att det inte leder till önskvärda effekter. Narkotikakommissionen anser att det trots allt hjälper till att lägga grunden för kunskapsutveckling, opinionsskapande och större acceptans för lagstiftning som i sin tur har positiva effekter på beteenden och problem (SOU 2000:126).

Narkotikakommissionen menar vidare att förmå ungdomar att avstå från narkotika och hindra dem från en destruktiv utveckling är en svår uppgift och att skolans insatser idag inte är tillräckliga. Det är av största vikt att skolans undervisning bör syfta dels till drogfria värderingar och kunskapsförmedling, dels till beteendeförändringar. Alltså anser Narkotikakommissionen att undervisningen i skolan bör innehålla såväl fakta om alkohol, narkotika och tobakens negativa konsekvenser (ANT), som argumentationsövningar och beteendeträning i kombination med en öppen dialog om värderingar och erfarenheter. Läroplanerna har successivt ändrats och de vaga formuleringarna och otydligheten i de centrala styrdokumenterna gör att de strategier och program som finns idag inte används i någon större omfattning. Andra anledningar till detta kan vara bristande resurser, okunskap om vilka dessa strategier är eller att man inte anser sig ha behov. Det som står gällande i nuvarande läroplan (Lpo94) slår endast fast att skolan har en skyldighet att undervisa om riskerna med narkotika och andra droger under rektorns ansvar (SOU 2000:126).

Enligt Narkotikakommissionen måste insatserna idag integreras i de dagliga rutinerna och ideal tillståndet är när alla samhällsnivåer samverkar. Det Narkotikakommissionen anser att skolan bör göra är till exempel att psykosocialt utsatta barn och deras familjer får tidiga stödinsatser och undervisningen i skolan om droger och alkohol ska vara mer inriktad på det nämnt ovan, sociala influenser och kompetenshöjande övningar i samarbete med engagemang från föräldrar. Utredningen visar även att det är viktigt att engagera ungdomarna så att de får ett inflytande över det drogpreventiva arbetet. Ungdomar har stort inflytande över varandra. Därför kan ungdomar fungera som till exempel kamratstödare och droginformatörer för att det

förebyggande arbetet ska få större effekt. Givetvis är det viktigt att ungdomarna har vuxenvärldens fulla stöd till detta. Något som absolut inte får glömmas i det förebyggande arbetet är föräldrarnas roll och delaktighet i ungdomarnas tillvaro. Narkotikakommissionen anser att det är av stor vikt att de metoder som används för kommunikation mellan skola och hem utvecklas och stärks. Ungdomars sociala utveckling och välbefinnande ligger främst på föräldrarnas ansvar. Föräldrar behöver stöd i att hjälpa ungdomarna att inte bli påverkade i negativ riktning av de faktorer som finns i samhället. Det är inte bara samarbetet mellan hem och skola som måste fungera bättre. Givande och inspirerande fritidsaktiviteter hjälper till att bygga ungas självtillit (ibid).

Det är alltså inte endast ett drogförebyggande arbete som är det viktiga. Det är att förebygga alla slags problembeteenden som kan uppstå. Att ge barn och ungdomar redskap för att stå emot alla slags påfrestningar de kan tänkas möta i samhället. I de kommuner där det finns ett väl utformat ungdomsarbete och gott om fritidsaktiviteter har det visat sig finnas färre unga med problembeteende och fler unga med högre välbefinnande (SOU 2000:126).

3.2.2 Evidens

Inom folkhälsoområdet används ordet evidens för att beskriva effekten av en insats eller det vetenskapliga stödet som en insats får. Ett grundläggande krav för evidens är att flera oberoende studier av god kvalitet visar liknande resultat. Effekter av insatser brukar vanligtvis redogöras utifrån ett antal experiment, då helst där deltagarna slumpvis har delats in i försöks- och kontrollgrupper. Kraven på evidens för de metoder som används i grundskolan bör vara högre jämfört med verksamheter som genomförs frivilligt (Statens Folkhälsoinstitut, 090427). En evidensbaserad metod kan ses som en kvalitetsstämpling. Det innebär att det är *större* sannolikhet att dessa metoder leder till önskat resultat än andra (ATAD Preventions Center, 090426).

3.2.3 Drogtester

I boken *Narkotikafri skola 2.0 – Policy, drogtester och andra insatser* lyfter författarna Amini & Hübinette (2008) fram skolans möjligheter att använda drogtester som en preventionsmetod. Mot en bakgrund av att preventionsarbete i allt större utsträckning idag kräver evidensbaserade metoder ser de över syfte, effekter och klargör de rättsliga möjligheterna till drogtestning samt tittar på vilka frågor som bör beaktas när sådana program skall införas. De trycker på att forskning från Sverige kring frågan om drogtester är närmast obefintlig och den forskning som finns oftast är hämtad från amerikanska och engelska studier. Diskussionen kring huruvida drogtestning skall förekomma i skolan menar författarna innehåller en rad frågeställningar av olika karaktär. Tanken med att införa drogtester i skolan är för att förebygga, bekräfta misstanke samt att ge stöd i rehabiliteringen. Skolan har i arbetet mot tobak, alkohol och narkotika flera möjligheter. Dels finns den traditionella ANT- undervisningen där skolans insatser i huvudsak består av information och undervisning om droger. Forskningen har också mer kommit att betona det generella arbete med skolornas klimat som exempelvis god ordning, trygg miljö, ömsesidig respekt, goda relationer mellan elever och vuxna, höga förväntningar, intellektuellt utmanande undervisning och fokus på kunskap. De menar att elever som trivs, känner sig trygga, blir sedda och utvecklar sina sociala färdigheter löper mindre risk att utveckla beteende och drogproblematik. Det finns även en hel del manual och evidensbaserade metoder som skolan utifrån sina egna förutsättningar och behov kan välja att arbeta med. Ytterligare en möjlighet är skolans arbete med policy och handlingsplaner där skolans mål, principer, regler, rutiner och metoder formuleras. Vad gäller de preventiva effekterna av drogtestning av elever är det vetenskapliga underlaget begränsat. I de engelska och amerikanska studierna framhålls att mer forskning krävs för ett stabilt kunskapsunderlag. I det begränsade underlaget som ändå finns tyder det på att drogtestning av elever har positiva effekter men att drogtester aldrig får ses som en isolerad insats utan ska ingå i en del av en sammanhängande policy (ibid).

3.2.4 Vad säger lagen?

Det finns idag inget *uttryckligt* förbud mot frivilliga (med vårdnadshavarens samtycke) drogtester på omyndiga barn vare sig under eller över 15 år. Det som står i Skollagen 4 kap. 3§ är att skolläkare inom grundskolan kan ålägga en elev att genomgå en medicinsk undersökning om det av någon anledning anses motiverat. Enligt JO kan en sådan undersökning innefatta urinprovstagning. Men då krävs att skolläkaren finner åtgärden medicinskt motiverad. En sådan åtgärd får dock inte förekomma i syfte att spåra förekomst av narkotika och på så sätt få kännedom om ett missbruk. Skolinspektionen menar alltså att för att urinprov ska få tas på elever i grundskolan så krävs det *stöd* i lag. Frågan om frivilliga slumpmässiga drogtester i grundskolan är inte reglerad i författning och har inte behandlats av JO. Skolinspektionen menar således att endast ett samtycke inte kan ersätta bristen på legala förutsättningar när det gäller att utföra slumpmässiga drogtester i grundskolan (Skolinspektionen, 090222).

3.2.5 Evidensbaserade metoder

Nedan följer ett antal av de metoder som används eller talas om på de skolor vi har besökt. Samtliga studier är evidensbaserade

SET – (Social och Emotionell Träning)

Ett manualbaserat program för att lära unga att hantera sina känslor. Självkännedom, motivation, empati och social kompetens är några av nyckelbegreppen inom SET. Den teoretiska bakgrunden till *SET* är sociala inlärningsteorier där positiv förstärkning och beröm samt praktisk övning av färdigheter i och utanför klassrummet är centrala komponenter. En utvärdering av SET pågår i Botkyrka kommun. Utvärderingen är upplagd som ett fält(kvasi)-experiment, där *SET* organiseras i två skolor, årskurser 0–9 , medan två andra skolor, med så långt som möjligt matchande befolkningsunderlag, fungerar som jämförelser. Projektet pågår under tre skolår(ATAD Preventions Center, 090426, Social och Emotionell Träning, 090510).

ÖPP- (Örebro Preventions Program)

Målgruppen är föräldrar till barn i årskurs 6-9. Programmet genomförs vid föräldraträffar där man informerar föräldrar om ungdomsdrickande, hur man som förälder förhåller sig till ungdomsdrickande samt hur föräldrar tillsammans kan sätta upp gemensamma regler och normer kring ungdomsdrickande. Programmet syftar till att förebygga tidig alkoholdebut, berusningsdrickande och normbrott bland ungdomar genom att påverka föräldrars förhållningssätt till ungdomars drickande. Programmet har testats och utvärderats i fyra högstadieskolor i Örebro och Kumla under en treårsperiod,(1999–2001), och visar på effekter på ungdomars berusningsdrickande (ATAD Preventions Center, 090426).

Vad gäller de preventiva effekterna av drogtestning av elever är det vetenskapliga underlaget begränsat. Några svenska studier har ej genomförts. Däremot finns ett litet antal amerikanska studier som visar att drogtestar i skolan har god preventiv-effekt men dessa studier har alla på olika sätt metodiska brister och endast en är publicerad i en vetenskaplig tidskrift (Amini & Hübinette, 2008) På www.studentdrugtesting.org (Student Drug Testing Coalition, 090415) hittar vi idag fyra studier som gjorts på effekterna av drogtestar i skolan. Dessa studier har dock endast gjorts inom skolans idrottsverksamhet och är inte direkt förenliga med vårt syfte. Studierna vi hittat är University of Michigan study, Hunterdon Central Regional High School, Hackettstown High School och The SATURN Study in Oreagon (ibid).

4. Teoretiska utgångspunkter

4.1 Risk och skyddsfaktorer

Ett missbruk eller psykosocial ohälsa uppstår sällan ur tomma intet. Sambanden mellan social utsatthet och missbruk är komplexa och det preventiva arbetet i skolan måste utgå från denna grundläggande iakttagelse i det preventiva arbetet. Dessutom blir risken för att utveckla ett missbruk eller annat problembeteende större om vissa riskfaktorer förekommer. Ju fler riskfaktorer som omger ungdomen, desto större risk löper den unge att hamna i ett

problembeteende. Det kan finnas flera olika problembeteende hos en och samma individ. Prevention av ett problembeteende kan därför leda till prevention av ett annat problembeteende. Därför vore det mer praktiskt att tala om prevention av problembeteenden i allmänhet än att inrikta sig på specifika problem (Forster, 2003). I motsats till dessa riskfaktorer finns skyddsfaktorer. Ju fler skyddsfaktorer desto mindre blir risken för ett problembeteende (Bergman, 2002).

Det är inte bara samhällsfaktorer som spelar roll utan ungdomens sociala nätverk och personliga faktorer spelar stor roll. Samhällsfaktorerna utgörs bland annat av lagar och regler, ekonomi, ungdomens boende- och skolsituation. De sociala nätverksfaktorerna innefattar bland annat vilka attityder till alkohol och droger som finns i hemmet, tillgängligheten till alkohol och cigaretter i hemmet, en otydlig föräldraroll, familjekonflikter, skolprestation och kamrater. Ungdomens personliga, individuella faktorer består bland annat av att ungdomen kan känna sig misslyckad, haft tidigare problem och en tidig debut (ibid).

Det finns forskning som visar att ju senare alkoholdebut en ungdom har desto mindre risk löper denne att fastna i ett missbruk (ibid).

Det är en svår uppgift för skolan att försöka förebygga alla de ovanstående riskfaktorerna. Det skolan kan göra är att försöka stärka ungdomens skyddsfaktorer. Det finns två typer av skyddsfaktorer. Dels de som stärker samhörigheten så solidariteten mellan människor ökar, dels finns det skyddsfaktorer som är strukturskapande på olika sätt. En del av de riskfaktorer som finns ligger helt utanför skolans påverkansområde till exempel fattigdom, nationell alkoholpolitik och lagstiftning. Det skolan kan göra för att påverka några av dessa riskfaktorer är att samarbeta med till exempel kommunen för att säkra att gator och torg är fria från alkohol, narkotika, våld etc. Ett samarbete med kommunen för att säkra ungdomarnas fritidsaktiviteter kan stärka ungdomens skyddsfaktorer. Även en väl utarbetad alkohol- och drogpolicy inom kommunen är viktigt. Konkreta mål såväl som bredare hälsofrämjande arbete bör finnas i sådana policys. Det är viktigt att en rad olika aktörer är med och utformar alkohol- och drogpolicys för att samhörigheten och normbildningen dem emellan ska stärkas. Skolans klimat är också en viktig skyddsfaktor skolan kan hjälpa till att stärka. Lärare och annan personal kan

erbjuda struktur och ordning. Det är även viktigt att ungdomarna känner att de kan påverka sin situation, forskning har visat att de som känner sig delaktiga och där elevinflytandet är stort löper mindre risk att få problembeteende (ibid).

Risk- och skyddsfaktorer är nyttiga att dra lärdom av då de kan bidra till framtida preventionsutveckling. Om ungdomar ligger i riskzonen för att till exempel dras med i gängaktivitet och gängmedlemskap blir en riskfaktor bör det framtida preventionsarbetet inriktas på att minska gängaktiviteter (Forster, 2003).

4.2 Primär och Sekundär prevention

Att arbeta preventivt innebär att hindra problem från att uppstå. Att möjliggöra det positiva och hindra det negativa. Preventiva insatser ska leda till att samhället gynnas. Därför är det vanligast att preventivt arbete inriktas på grupper, organisationer och samhället i stort, inte på individnivå. Även om det preventiva arbetet inte alla gånger riktas mot individer direkt innebär det inte att individer inte tar till sig av preventionen (Persson & Svensson, 2005).

Det preventiva arbetet kan delas in i tre typer: Primär, sekundär och tertiär (ibid). Primär prevention är de insatser som görs på samhällsnivå, sekundär prevention är riktat mot vissa riskgrupper och tertiär prevention är insatser mot redan uppkomna problem (ibid).

Skolan är den organisation som främst sysslar med primär prevention. Socialtjänst och kriminalvård arbetar till exempel ofta både med sekundär och tertiär prevention (ibid). Den primära preventionen inom skolan kan till exempel ske genom ANT-undervisning. Preventionen riktar sig till alla barnen på skolan, alla tar del av samma information. Den sekundära preventionen inom skolan kan ske genom att en viss del av barnen blir föremål för insatser. Dessa barnen ligger i riskzonen för att utveckla problem och problembeteende, svagt socialt skyddsnät eller utsatthet i kamratgruppen är bara att nämna några riskfaktorer. Tertiära insatser inom skolan kan till exempel vara insatser, i samarbete med socialtjänst, för ungdomar som redan börjat missbruka narkotika. Det ligger dock oftast inte på skolans bord att syssla med tertiära insatser då dessa är mycket resurskrävande (Forster, 2003).

4.3 Systemteori

Systemteorin är en generell teori som kommit att användas för att förstå sociala sammanhang framförallt utifrån familjen men även utifrån det sociala nätverket. Mänskligt handlande och mänskliga problem ses som något som sker och uppstår mellan människor och som inte kan förklaras av den enskilde individens inneboende egenskaper. I ett systemteoretiskt perspektiv ses individen inte som en sluten enhet. Systemteorin utgår dels från den process som sker inom en individ, men också från den process som sker mellan individer. Teorin bygger på att individen befinner sig i ett system där alla delarna har ett ömsesidig påverkan. Individens relationer kan endast ses och förstås i sin helhet. System kan förekomma på olika nivåer - mellan två individer, familjen eller en organisation/skola. Individen är inte isolerad utan är integrerad i olika system. Individer formas i första hand av sina omgivande system som familj, vänner och kulturer. I systemet skapar varje individ sin verklighet som successivt byggs av de erfarenheter individen samlar på sig genom livet (Öquist, 2003)

Relationer med andra människor grundar sig på kommunikation. Kommunikation är en process som uppstår i sociala system. Förväntningar och attityder utbyts och påverkar de som samspelar i systemet. Genom kommunikationen skapas och bekräftas våra identiteter.

I boken *Modern teoribildning i socialt arbete* skriven av Malcolm Payne (2002) definieras ett system av olika grunddrag. Systemet försöker bevara sin inre stabilitet och utför därför åtgärder som gör att systemet återkommer till ursprungsläget. Om en del i systemet förändras kommer det i sin tur att påverka och förändra omgivande delar. I boken talar författaren om tre olika system; informellt system (familj, vänner osv), formellt (myndigheter) och sociala system (skola och sjukvård) Han talar om att man måste undersöka var i systemet problemet uppstår - skapa och underlätta och förbättra kontakter mellan olika resurssystem inom befintliga system (ibid).

5. Metod

5.1 Metod & Avgränsningar

Metoden vi har använt oss av är semistrukturerade intervjuer. Vi valde den eftersom den skulle ge oss det djup i intervjuerna vi var ute efter. Det vi har undersökt är attityder, känslor och uppfattningar hos skolsköterskor, kuratorer/socialsekreterare och drogsamordnare. Eftersom vi ville ha en beskrivande undersökning valde vi att göra kvalitativa intervjuer. En kvalitativ semistrukturerad intervju tillät oss att gå in i en dialog med intervjupersonerna och fördjupa svaren. Den semistrukturerade intervjutypen gav oss som intervjuare ett större handlingsutrymme och gav intervjupersonerna även större möjlighet att svara på våra frågor i egna termer, något som en vanlig standardiserad intervju inte tillåter. (May, 2001).

Vi var inte intresserade av att veta hur många som är av en viss åsikt eller hur pass vanlig en företeelse är utan ämnade istället undersöka karaktären och egenskaperna hos det fenomen vi valt. Det är självklart fortfarande intressant att veta hur många av intervjupersonerna som är för respektive mot de drogförebyggande åtgärderna som används idag, exempelvis drogtester men detta svar tror vi att vi kunnat få även genom en kvalitativ undersökning. Initialt diskuterades huruvida det hade varit intressant att skicka ut enkäter till elever för att försöka få en bild av deras inställning till det drogförebyggande arbetet i skolorna samt införandet av drogtester i skolan men eftersom vårt huvudsyfte med uppsatsen var att undersöka personerna som arbetar med ämnet, nämligen skolsköterskor, kuratorer/socialsekreterare och drogsamordnare, så kunde vi inte anse att en sådan enkätundersökning skulle vara relevant för uppsatsens syfte.

Eftersom vi var intresserade av att undersöka skolsköterskors, kuratorers och drogsamordnares inställning till det drogförebyggande arbetet så som det ser ut idag och det nya beslutet om införandet av frivilliga slumpmässiga drogtester i skolan använde vi oss främst av en induktiv strategi för att få fram så mycket material om just fenomenet drogtester i skolan som möjligt. Teorin var för oss sekundär och användes i vår analys som stöd för att förklara och förstå de processer som är en del av fenomenet. Enligt Sohlberg (2006) erbjuder den induktiva strategin en större öppenhet inför det oväntade.

5.2 Arbetsfördelning

Lauren kom först i kontakt med fenomenet frivilliga slumpmässiga drogtester under sin praktik på Svalöfs Gymnasium som är en del av samma skolförbund som Landskrona Kommun. Andrea tyckte direkt att det var ett intressant ämne att undersöka närmare efter att hon läst en artikel där Skolverket kritiserar kommunen. Vi bestämde syfte och frågeställningar tillsammans. Andrea ansvarade för kontakten med majoriteten av intervjupersonerna, medan Lauren ansvarade för litteratursökning i elin@lund, Artikelsök och Lovisa. Vi har båda varit lika aktiva i sökandet efter information på internet. Vi medverkade båda vid intervjuerna och delade upp transkriberingarna mellan oss. Vi har båda varit lika delaktiga i att läsa litteraturen och forskningen vi hittat. Vidare har vi skrivit allt tillsammans, skickat det mellan oss för att lägga till, eller ta bort och sett till att vi båda kan stå för innehållet.

5.3 Urval/tillvägagångssätt

Vi var intresserade av att ta reda på hur det drogförebyggande arbetet ser ut på skolorna idag och hur skolsköterskor och kuratorer ställer sig till de metoder som används i grundskolan. Vi var även intresserade av att veta hur ett införande av drogtester i grundskolan kan tänkas påverka skolsköterskornas och kuratorernas/socialsekreterarnas yrkesroll och relation till eleverna. Vi valde att intervjua skolsköterskor och kuratorer för att det är dessa två professionskategorier som vi tänkte skulle ha en stor del i skolans förebyggande arbetet samt att det är intressant att se hur skolsköterskor ställer sig till beslutet om att införa slumpmässiga, frivilliga drogtester i skolan då det är skolsköterskorna som ska utföra drogtesterna. Med anledning av vår problemformulering gjorde vi ett strategiskt urval av intervjupersoner. Fallet vi tar upp innehåller särskilt intressanta omständigheter som är specifika just för de yrkesgrupper vi valt att inrikta våra intervjuer på (Jacobsson & Meeuwisse, 2008). Då skolorna vi besökte är kommunala ansåg vi även att det är av intresse att ta reda på vad drogsamordnare i kommunerna anser att skolan bör lägga fokus på gällande det drogförebyggande arbetet samt deras inställning till de nya alternativa metoderna. Inom kvalitativa studier ligger inte tyngdvikten vid representativitet, utan inom denna modell är det centrala att undersöka människors föreställningsvärld och det är därför tillåtet att välja intervjupersoner utifrån sitt

syfte, sk ändamålsenligt urval (Hartman 2004).

Vi tog kontakt med samtliga intervjupersoner genom telefon, brev eller e-post. Vi informerade om syftet med vår uppsats samt skickade ut brev som närmare beskrev undersökningen samt de etiska riktlinjer vi avsåg att följa.

5.4 Validitet och reliabilitet

När man gör en kvalitativ studie är det viktigt att den har validitet och reliabilitet. Validitet innebär att man verkligen har undersökt det man hade för avsikt att undersöka. Det ställs stora krav på själva forskningsprocessen och på hur man sedan använder den informationen som erhållits från informanten. Att en undersökning har reliabilitet är en fråga om hur tillförlitlig den är (Kvale, 1997). Våra Intervjuer spelades in på band för att sedan transkriberas. Detta gjordes för att vi skulle kunna fokusera på samtalet, göra en noggrann analys och på så sätt stärka reliabiliteten, men även för att kunna få med tonfall och pauser (ibid). Vi delade upp transkriberingarna så jämt det gick och gick sedan igenom dem tillsammans för att försäkra oss om att vi inte missat något. Vår förförståelse och vårt starka intresse har varit till hjälp under uppsatsens process mycket för att vi vid ett tidigt stadium av processen diskuterade vårt egna förhållningssätt och hur vi på bästa sätt håller oss neutrala för att inte styra intervjupersonernas svar åt en särskild riktning. Vi tycker att studien har god validitet eftersom vi undersökte det vi hade tänkt undersöka utifrån studiens syfte.

5.5 Förförståelse

Eftersom beslutet om införandet av frivilliga drogtestar i Landskrona kommun är ett relativt nytt beslut som ännu inte testats, så har inte heller konsekvenserna ännu kunnat redovisas.

Intresset för ämnet kom när vi för första gången läste en artikeln som beskrev beslutet och vi fastnade särskilt på ordet frivillighet. Vår tanke var att eftersom ungdomarna som genomgår testet är minderåriga så måste beslutet om frivillighet främst ligga hos vårdnadshavarna. Vi ställde oss även frågande till varför inte fler kommuner infört detta och om det ens var någonting som andra kommuner var intresserade av. Vårt syfte var bland annat att undersöka

hur intervjupersonerna ställer sig till alternativa drogförebyggande insatser, så som drogtester, utifrån deras yrkesroll. Något som vi snabbt märkte var dock att det var svårt för intervjupersonerna att prata utifrån erfarenhet och sin yrkesroll då frivilliga slumpmässiga drogtester är något som inte alla var bekanta med eller var så insatta i sedan tidigare. Många av svaren angående drogtester är därför antaganden och tyckanden från intervjupersonernas sida. Vi tyckte trots detta att det var relevant för vårt syfte eftersom vi just ville undersöka attityder hos skolsköterskor, kuratorer och drogsamordnare, alltså de som faktiskt har kunskap om förebyggande arbete sedan tidigare och kan se vad som funkar och inte funkar. Därför ansåg vi att de på ett sätt talade utifrån erfarenhet då de kunde luta sig tillbaka på den erfarenhet som redan finns inom området.

6. Datainsamling

6.1 Litteratur och forskning

För att få fram relevant litteratur och forskning inom ämnesområdet gjorde vi en lista av sökord. Sökorden är *förebyggande arbete, drogförebyggande arbete, skolan förebygger, preventiv, drogtest, drogtest i skolan, evidens, evidensbaserad, primär och sekundär prevention, risk- och skyddsfaktorer, Landskrona kommun drogtest*. Vi översatte majoriteten av orden och sökte även på engelska. Med dessa sökord letade vi på elin@lund, Artikelsök, Lovisa. När det kom till det förebyggande arbetet i skolor använde vi oss främst av svensk litteratur då det var de svenska insatserna vi var intresserade av. Frivilliga slumpmässiga drogtest i skolan är ett relativt outforskat ämne i Sverige. De studier vi hittade var främst amerikanska eller brittiska med fokus på drogtest inom skolidrotten. Vi sökte även via Google.se för att ta oss till sidor som var relevanta för vårt syfte, bland annat Skolverket, Statens folkhälsoinstitut, lund.se, landskrona.se, malmo.se. Där hittade vi diverse rapporter, utredningar och annat material.

6.2 Intervjuerna

Intervjupersonerna valdes dels efter relevans för vårt ämnesområde och syfte, dels efter tillgänglighet och intresse. Vi har intervjuat fyra stycken skolsköterskor, tre stycken kuratorer och tre drogsamordnare. Sex av intervjuerna hölls på informanternas arbetsplatser, två på Socialhögskolan och en via telefon. Majoriteten av informanterna ville ha intervjuguiden (Se bilaga 2) via e-mail innan intervjutillfället. I introduktionsbrevet (se bilaga 1) förklarade vi syftet med uppsatsen, hur lång intervjutiden väntades bli, att bandinspelning skulle ske och om anonymiteten. Informanterna upplystes även om att banden med intervjuerna kommer att förstöras efter examination.

6.3 Analys av empirin

Då vi hade transkriberat alla intervjuer gick vi tillbaka till dels våra frågeställningar, dels vår intervjuguide för att få en överblick över vilken information vi ville ta vara på för att besvara våra frågeställningar. Vi plockade ut det som intervjupersonerna sagt som hade relevans för våra frågeställningar och våra teoretiska utgångspunkter. Vi delade sen in materialet i "fack" där vi sorterade in relevant svar på respektive fråga. Vi var alltså intresserade av intervjupersonernas erfarenheter och attityder på ett mer generellt plan, oberoende av deras yrkesroll. Vi såg direkt tydliga teman och en "röd tråd" igenom alla respondenternas intervjusvar. Då respondentens utsaga inte stämte överens med majoritetens har vi valt att lyfta fram detta.

6.4 Begreppsdefinitioner

Förebyggande – Med förebyggande menar vi att påverka strukturer, förhållanden och/eller vidta åtgärder som förhindrar eller motverkar uppkomsten av något icke önskvärt (SOU 2000:126). Alltså det som skolan och samhället generellt gör för att motverka att riskbeteenden uppstår. Förebyggande kommer att användas synonymt med preventivt i denna uppsats.

Drogförebyggande – De direkta insatserna eller metoderna för att motverka att ett missbruk av alkohol, narkotika och tobak uppstår

Preventiv – Med preventiv menar vi insatser som förebygger eller begränsar problem. Den internationella preventionsvetenskapen beskriver faktorer som leder till eller begränsar problem. Faktorerna delas in i riskfaktorer och skyddsfaktorer (Drugsmart, 090515). Preventiv kommer att användas synonymt med förebyggande i denna uppsats.

Kurator/socialsekreterare – På vissa skolor har man bytt ut den traditionella benämningen kurator och kallar denna istället för socialsekreterare. Vissa som använder benämningen socialsekreterare säger att det handlar om att kuratorer överlag är anställda direkt av skolan medan socialsekreterare är anställda av kommunen/socialförvaltningen. Arbetsuppgifterna är dock desamma för kuratorer och socialsekreterare. Vi kommer i analysen att använda begreppet kurator vilket vi har informerat de berörda intervjupersonerna om. Samtliga har gett sitt samtycke.

Drogsmordnare- Arbetar med att se över vilka metoder som är effektiva och Kartläggning med omvärldsanalys. Administrerar nätverk och anordnar utbildningar samt kommunikation kring förebyggande frågor

Mentor - Lärare som även ansvarar för en mindre grupp elever. Vanligt med grupper om ca 10-15 elever som mentorn ägnar särskild tid åt för samtal om allt från utbildning till allmän trivsel. Mentorn är den person föräldrar och annan personal inom skolan kontaktar vid frågor om enskild elev.

6.5 Etiska överväganden

Vi kommer under uppsatsens process genomgående att inta ett etiskt förhållningssätt. De intervjupersoner som valt att medverka i våra intervjuer gjorde det på frivilligt basis. Innan intervjuerna fick samtliga intervjupersoner ett erbjudande om att få vårt informationsbrev

skickat till sig där information om uppsatsens syfte och hur uppsatsen kommer att publiceras samt våra frågeställningar och intervjufrågor. Syftet var att intervjupersonerna skulle känna sig förberedda på de frågor som skulle ställas och på så vis även känna sig bekväma med situationen. Vi informerade intervjupersonerna om att de kommer anonymiseras. Vi har även valt att anonymisera namnen på kommunerna och skolorna vid vilka intervjupersonerna verkar. Vilken kommun skolorna ligger i har ingen betydelse för uppsatsens syfte då vi inte är ute efter att göra en jämförelse mellan kommuner. Att vi valt att även anonymisera skolor handlar om att det oftast bara finns en skolsköterska och en kurator på skolan. Väljer vi att nämna namn på skolorna blir det lättare att spåra intervjupersonerna. I det stora hela såg vi inte direkt några etiska hinder i att intervjua dessa yrkesgrupper om det drogförebyggande arbetet inom skolan då denna organisation har relativt stor insyn. Frågorna om attityder och inställningar till ett eventuellt införande av drogtester i skolan kan ha varit känsliga ur en etisk aspekt men eftersom deltagandet var frivilligt och deltagarna fått en chans att titta på våra intervjufrågor såg vi inget hinder i detta. Vi försäkrade även intervjupersonerna om att informationen de gav oss endast skulle användas till denna uppsats och inget annat. Vi kan dock inte vara helt säkra på att intervjupersonerna inte kommer att kännas igen av andra intervjupersoner eller andra som läser uppsatsen.

7. Analys

7.1 På högstadieskolor förekommande drogförebyggande arbete.

Samtliga skolor som vi har varit i kontakt med använder sig mer eller mindre av den ämnesanknutna, traditionella ANT-undervisningen. Det är då främst i ämnet NO (naturorientering) som alkohol, narkotika och tobak undervisas och diskuteras. Den traditionella ANT-undervisningen räknas som en primär prevention då den är riktad till alla elever oberoende om de ligger i riskzonen eller inte (Forster, 2003). Skolverket gjorde en nationell kvalitetsgranskning 1999 där syftet med att ha ANT-undervisning i skolan redovisades. Skolverket anser att ANT-undervisningen är viktigt av flera skäl. Dels för att det är moraliskt förkastligt att ungdomar missbrukar och därför är det nödvändigt att ge eleverna den rätta

kunskapen om alkohol, narkotika och tobaks negativa konsekvenser, dels har människan ett demokratiskt ansvar att delta i samhället. Skolverket anser att missbruk leder till passivitet vilket i sin tur kan leda till ett hot mot demokratin. Det är även viktigt för eleverna att få all information så att de sen kan skapa sin egen uppfattning och ta självständiga beslut. Sist men inte minst är det viktigt sett ur folkhälsoaspekt. Missbruk lägger stor belastning på hälso- och sjukvården och det personliga lidandet (Skolverket, 090326). Narkotikakommissionen framhåller att undervisningen i skolan bör innehålla såväl fakta om alkohol, narkotika och tobakens negativa konsekvenser (ANT), som argumentationsövningar och beteendeträning i kombination med en öppen dialog om värderingar och erfarenheter (SOU 2000:126).

Vissa skolor kompletterar den traditionella undervisningen med en mer väldefinierad metod som exempelvis SET (Social och Emotionell Träning). De flesta intervjupersonerna säger att skolorna idag allt mer gått ifrån de metoder som tidigare varit populära inom ANT som exempelvis att bjuda in före detta missbrukare till skolorna då sådana metoder på flera sätt visat sig vara effektlösa eller till och med kontraproduktiva.

*man skrämmer de som redan är skrämda och gör de som är nyfikna ännu mer
nyfikna/skolsköterska*

Kontraproduktiviteten i ANT-undervisningen är något som både Skolverket och Statens Folkhälsoinstitut håller med om (Bergman, 2002). Trots att ANT-undervisningen inte visat sig ge de önskvärda effekterna eller beteendeförändringarna menar Narkotikakommissionen att det inte är helt onödigt att ha sådan undervisning i skolan. Faktainformation om alkohol, narkotika och tobak verkar trots allt hjälpa till att lägga grunden för kunskapsutveckling, opinionsskapande och större acceptans för lagstiftning som i sin tur leder till positiva effekter på beteenden och problem (SOU 2000:126).

Flera av intervjupersonerna framhåller att det drogförebyggande arbetets omfattning främst grundar sig på engagemanget och intresset hos lärare och elevvårdspersonal på skolan. Skolans läroplaner slår endast fast att skolan under rektorns ansvar har skyldighet att undervisa om riskerna med narkotika. Narkotikakommissionen menar att läroplanerna har vaga formuleringar

och att de centrala styrdokumenterna är otydliga. Detta gör att de strategier och program som finns idag inte används i någon större utsträckning (SOU 2000:126). Detta kan delvis förklara den tendensen som vi såg ute på skolorna, nämligen att det saknas en röd tråd i det drogförebyggande arbetet. Även om huvudansvaret ligger på skolornas rektorer så lämnas det praktiska arbetet till enskilda personer.

På flera skolor är en stor del av det förebyggande arbetet grundat på ett utvecklat mentorskap. En av kuratorerna berättar att på skolan hon arbetar på träffar eleverna sin mentor dagligen för att diskutera allt från planering av skolarbete till kamrater och allmän trivsel. Forskning har visat att på de skolor där elever känner sig delaktiga och där elevinflytandet är stort löper eleverna mindre risk att utveckla ett problembeteende och processen har en stärkande effekt på elevers skyddsfaktorer (Bergman, 2002). Forster menar att om man förebygger ett problembeteende så kan man ha förebyggt flera. Fokus bör ligga på prevention av problembeteenden överlag och inte ett specifikt beteende så som till exempel missbruk (Forster, 2003).

Kuratorn berättar att mentorerna själva får bestämma vad mentorstiden ska innehålla. Vissa mentorer lägger tyngdpunkten på skolarbetet och då försvinner frågor som trivsel vilket per automatik innebär att en del av det förebyggande arbetet också försvinner. Kuratorn hade gärna sett att mentorerna fått fler riktlinjer så att förhållningssättet gentemot eleverna blir detsamma oberoende av vilken grupp eleverna hamnar i.

Ett ord som ständigt återkommer i intervjuerna med skolsköterskor och kuratorer är "livskunskap". Livskunskap är ett "ämne" som mer och mer ligger på agendan i skolorna. Det som menas med livskunskap är bland annat att eleverna tränas i självkänedom, att hantera sina känslor, vad empati innebär, motivation och social kompetens (Skolverket, 090428). Samtliga intervjupersoner ansåg det viktigt att arbeta med evidensbaserade metoder inom det förebyggande arbetet på skolorna. En av drogsamordnarna menade om skolan inte använder sig av evidensbaserade metoder bör personalen använda sig av metoder som har snarlika egenskaper som de evidensbaserade. Livskunskap är ännu inte en evidensbaserad metod i den mening att den inte utvärderats, men den är väldigt snarlik den evidensbaserade metoden SET där man också tränar eleverna i att hantera sina känslor, få en god självkänedom, motivation,

empati och social kompetens (ATAD Preventions Center, 090426, Social och Emotionell Träning, 090510).

Vissa skolsköterskor och kuratorer menar att det viktigaste är att vara tillgänglig för eleverna. Detta genom att exempelvis ha dörren öppen till sitt arbetsrum eller att gå ut i klasserna och informera om vad en skolsköterska eller kurator gör och vad de kan hjälpa till med. Då det råder skolplikt för elever i grundskolan kan betydelsen av relationer vara avgörande för hur en elev ser på skolan som institution. Bra relationer kan ge eleven en positiv syn på skolan och dess personal och därigenom se skolan som en möjlighet, medan dåliga relationer kan leda till att eleven ser skolan som en kontrollinstans och ett hot (Persson & Svensson, 2005). Andra skolsköterskor och kuratorer jobbar mycket för att få in olika primär preventiva metoder i det förebyggande arbetet som exempelvis SET och ÖPP, där SET riktar sig till alla elever och ÖPP till alla föräldrar. En av skolsköterskorna berättar dock att stödet för sådana metoder inte alltid är stort:

Min övertygelse och det jag lutar mig mot är ÖPP, men skolledningen vill inte införa detta som ett koncept och jag kan inte som ensam person driva detta, det orkar man inte

På de flesta skolor arbetar skolsköterskorna och kuratorerna i så kallade resursteam eller elevvårdsteam. I dessa team ingår bland annat skolsköterska, kurator, skolpsykolog och specialpedagoger. Teamen tar dels upp specifika fall och diskuterar då elever som behöver extra stöd. Dels diskuteras även kontakten med föräldrar samt klimatet på skolan överlag. Dessa möten kan ses dels som primär prevention då det generella klimatet på skolan diskuteras, dels som sekundär prevention då även specifika fall tas upp om elever som redan ligger i riskzonen (Forster,2003).

Huvuduppgiften för samtliga skolsköterskor är att föra hälsosamtal med eleverna. På högstadieskolor görs detta oftast i skolans åttonde klass och många skolsköterskor menar att det ofta är under hälsosamtalen som de försöker upptäcka och fånga in de ungdomar som behöver extra hjälp. Alla skolsköterskor och kuratorer är överens om att det är viktigt att hitta barnen i tid och hälsosamtalen menar skolsköterskorna i sig är en förebyggande åtgärd. Under

dessa samtal pratar man bland annat om elevens fysiska och psykiska hälsa, alkoholvanor och allmän trivsel. Vid dessa samtal är det av vikt att skolsköterska kan tolka vilka riskfaktorer som kan finnas hos en elev. Vilket klimat som finns i hemmet, vilka attityder till alkohol och narkotika som finns, hur det går i skolan och så vidare. Skolsköterska kan då även se till vilka skyddsfaktorer som behöver stärkas hos en elev (Bergman, 2002). Hälsosamtalen är en primär prevention eftersom alla barnen går på hälsosamtalen dock kan det under samtalen komma fram uppgifter som kräver en insats. Exempelvis elever med ryggont kan behöva massage en gång i veckan för att förebygga vidare ryggproblem. Skolsköterskans insats övergår då till en sekundär prevention som är inriktad på ett specifikt problem (Forster,2003)

7.2 Attityder till slumpmässiga, frivilliga drogtestar i grundskolan

Intervjupersonernas attityder till införandet av drogtestar i skolan var mer eller mindre homogent. När vi frågar intervjupersonerna om vad de tänker spontant kring drogtestar i skolan svarar alla att de inte riktigt kan se vinsten med en sådan insats. Flertalet av intervjupersonerna är uppenbart kritiska och oroade över de negativa konsekvenser som drogtesterna i skolan eventuellt kan föra med sig.

Man försöker gå in och släcka en brand istället för att förhindra att branden överhuvudtaget uppstod – jag skulle vilja säga att man till och med håller bensin på branden /Drogsamordnare

Drogtesterna införs endast i hopp om att försöka få en snabb lösning på ett väldigt komplext problem – man köper sig en falsk trygghet helt enkelt /skolsköterska

Det finns en sådan testhysteri idag, vi måste testa vi måste veta. Vi måste diagnostisera. Men titta istället på vad den här eleven har för behov. Hur kan vi förändra undervisningen så att vi möter eleven? /skolsköterska

Flera av intervjupersonerna är även oroade över att eleverna och i vissa fall även föräldrarnas förtroende för skolan minskar när man inför drogtestar. En av drogsamordnarna säger att skolsköterskan kan vara den person på skolan som har störst förtroendekapital hos eleverna:

Traditionellt sett är skolsköterskan någon man kommer till när man skrapat upp knät och behöver ett plåster, någon som bryr sig om en. Om skolsköterskan börjar få direktiv om kontroll och anmälningar så försvinner detta förtroende

Flera av skolsköterskorna har samma inställning och menar att de arbetar hårt för att etablera en bra relation till eleverna och vissa uttrycker en stor rädsla för att relationen och förtroendet mellan skolsköterska och elev ruckas. En av kuratorerna säger att hon i nuläget har ett starkt samarbete med skolsköterskan på skolan och gör en stor del av det förebyggande arbetet i samverkan med denna. Drogtesterna kommer dock innebära en mer omfattande sekretess för skolsköterskan och kuratorn är orolig över att införandet av drogtestar kommer medföra att detta samarbetet minimeras.

Landskrona kommun har beslutat att införa dessa drogtest i förebyggande syfte. Dels ska drogtesterna verka avskräckande, dels ge eleverna redskap för att tacka nej till droger med anledning av att de kommer bli testade i skolan (Landskrona Kommun, 090222). Enligt Forster (2003) fungerar primär prevention som en förebyggande åtgärd för alla och sekundär prevention som en riktad insats mot vissa riskgrupper. Ingen av intervjupersonerna kan dock se hur drogtesterna skulle kunna ha en drogförebyggande effekt överhuvudtaget.

En av skolsköterskorna säger att det eventuellt till viss del kan verka avskräckande och en annan skolsköterska säger att drogtestar kan fungera men absolut inte som en ensam åtgärd utan något som är en del i ett mycket större sammanhang, alltså att skolan redan har en utvecklad metod för det drogförebyggande arbetet och att drogtesterna endast utgör en väldigt liten del i det sammanhanget. Amin & Hübinette (2008) menar att det kunskapsunderlag som idag finns i den engelska och amerikanska forskning inom området för drogtestning i skolan inte är tillräckligt. Dock har underlaget som ändå finns visat att drogtestning av elever har positiva effekter men precis som skolsköterskan ovan menar de att drogtestar aldrig får ses som en isolerad insats utan ska ingå i en del av en sammanhängande policy (ibid).

Intervjupersoner från alla professionskategorier trycker på att de inte är emot drogtestar rent generellt sett utan att det är utformningen av denna typ av drogtestar som är problematisk

samt att testerna utförs i skolans värld. En av drogsamordnarna menar att han inte kan se värdet i en sådan insats då testerna ej förebygger orsaken till varför elever använder narkotika.

Endast polis borde ha rätt att utföra drogtestar i syfte att jaga brottslingar/Drogsamordnare

Flera av intervjupersonerna kan se fördelar med drogtestar i andra sammanhang som exempelvis på vissa privata skolor, behandlingshem eller på vissa arbetsplatser men ingen av intervjupersonerna uttrycker att drogtestar är någonting som bör höra hemma inom grundskolan.

Om jag börjar utreda så tar jag på mig någon annans arbete, en annan funktionsroll, mitt huvuduppdrag är att arbeta förebyggande /skolsköterska

Flera av intervjupersonerna säger att drogtestarna är ett oerhört resursslöseri och att krutet istället bör ligga på att utveckla det drogförebyggande arbete som redan finns på skolorna. Många ifrågasätter även frivilligheten i en sådan insats och menar att det är oerhört svårt att veta om elevens samtycke till drogtestet är reellt eller inte. Även Skolverket ifrågasätter frivilligheten i denna typ av insats (Skolverket, 090222).

Amini & Hübinette (2008) skriver att dagens preventionsarbete i skolan i större utsträckning kräver evidensbaserade metoder. Statens folkhälsoinstitut menar att detta är speciellt viktigt inom grundskolan då denna inte är frivillig. Kraven på evidensbaserade metoder bör därför vara högre inom skolan än för andra frivilliga verksamheter (Statens Folkhälsoinstitut, 090427). Flertalet intervjupersoner belyser just avsaknaden av evidensen med drogtestar som en förebyggande insats inom grundskolan.

Jag tror på ett mer evidensbaserat arbete för att man ska få en större tilltro till metoderna och en större genomslagskraft /Skolsköterska

Vi ska inte experimentera med våra barn! /Drogsamordnare

Flertalet intervjupersoner ser beslutet från Landskrona kommun om att införa slumpmässiga och frivilliga drogtestar i skolan som en snabb lösning på ett mycket komplext problem. En av

skolsköterskorna säger att kommunpolitikerna i Landskrona troligtvis måste känna en stor förtvivlan. Hon menar att det troligtvis är lättare för politikerna att genomföra en "nödlösning" så som drogtesterna istället för bygga en grund och skapa ett bättre självförtroende hos de unga i kommunen. Att inrikta sig på ungdomars självkänsla, trivsel och en mer omfattande samverkan med föräldrar menar hon skulle vara alldeles för svårt och ta för lång tid. Frivilliga slumpmässiga drogtestar i skolan gör att insatserna fokuseras på ett specifikt problembeteende och inte på prevention av problembeteenden i allmänhet (Forster, 2003).

7.3 Nätverkets betydelse för det drogförebyggande arbetet

Alla intervjupersoner betonar mer eller mindre nätverket som det viktigaste inslaget i skolans drogförebyggande arbete. Många säger att det är viktigt att skolan samarbetar och har en bra relation till främst föräldrarna men att skolan också ska ha bra kontakt med andra i barnets nätverk, exempelvis fotbollstränare. Många menar att ju fler som involveras i det drogförebyggande arbetet, desto större blir genomslagskraften och effekterna av arbetet.

Om man ser nätverket som ett socialt system kan det kopplas till Systemteorin tankar där individer aldrig är isolerade utan integrerade i olika system. Individen formas i första hand av de omgivande systemen som familj, vänner, skola samt kultur. I systemet skapar varje individ sin egen verklighet som successivt byggs på av de erfarenheter som individen samlar på sig genom livet. Teorin bygger på att individen befinner sig i ett system där alla delarna har en ömsesidig påverkan. Individens relationer kan endast ses och förstås i sin helhet. Ett problem kan på så sätt aldrig förklaras utifrån en individs inneboende egenskaper utan måste ses i ljuset av de relationer individen har (Öquist, 2003)

Samtliga intervjupersoners centrala grundtanke är att det drogförebyggande arbetet inte enbart behöver vara inriktat på droger utan att skolor i större utsträckning ska fokusera på att arbeta förebyggande. Många menar att droger endast är ett symptom och att problembeteende i grunden springer ur samma källa.

Man ska inte i det drogförebyggande arbetet direkt fokusera på de enskilda beteendena..utan snarare på de bakomliggande faktorerna som genererar de här beteendena /Drogsamordnare

Jag är av den uppfattningen att det inte spelar roll om det är alkohol, narkotika, cigaretter, psykisk ohälsa, övervikt, anorexi och så vidare för grunden är ju densamma, Jobbar man med den synen får man effekter på alla områden/Skolsköterska

Att arbeta förebyggande istället för drogförebyggande innebär att skolan, som en del av nätverket lägger en grund för eleverna där trivsel, trygghet, relationer och självkänsla är nyckelorden. Här fungerar exempelvis SET som en förebyggande metod eftersom den lär unga att hantera sina känslor, eleverna får självkänedom och social kompetens. De centrala komponenterna i SET är beröm och positiv förstärkning samt övningar i färdighet både innanför och utanför klassrummet (ATAD Preventions Center, 090426, Social och Emotionell Träning, 090510).

Samtliga intervjupersoner menar att en stor del av det förebyggande arbetet bör involvera föräldrar i större utsträckning än vad som görs idag. Det är viktigt att ge föräldrar redskap för att stärka dem i sin roll och för att de ska kunna göra sin del i det förebyggande arbetet. Även Narkotikakommissionen belyser detta i utredningen Vägvalet- den narkotikapolitiska utmaningen (SOU 2000:126). Föräldrars roll och delaktighet i ungdomars tillvaro är något som inte får glömmas i det förebyggande arbetet inom skolan. Ungdomars sociala utveckling och välbefinnande ligger främst på föräldrarnas ansvar. Vidare menar Narkotikakommissionen att det är viktigt att de metoder som används för kommunikation mellan skola och hem utvecklas och stärks. Föräldrar kan behöva stöd i att hjälpa ungdomar att inte bli påverkade i negativ riktning av de faktorer som finns i samhället (ibid).

Lösningen är att få föräldrarna att hålla koll på sina barn, att hitta riskbeteenden och avvikelser.

Se till att barnen har bra kompisar, en meningsfull fritid och att ha en bra relation till i alla fall någon vuxen...det är där krutet bör läggas /Skolsköterska

En av skolsköterskorna menar till och med att skolan inte överhuvudtaget bör fokusera den drogförebyggande undervisningen på eleverna utan att ANT-undervisningen istället enbart bör rikta sig till föräldrarna genom exempelvis metoder som ÖPP:

..eleverna ska bara veta att skolan har nolltolerans...good enough..sen behöver vi inte prata mer med dom

ÖPP är en metod som är riktad endast mot föräldrar i syfte att förebygga tidig alkoholdebut, berusningsdrickande och normbrott bland ungdomar. Detta genom att påverka föräldrars förhållningssätt till ungdomars drickande. Här ger metoden föräldrar information om ungdomsdrickande och hjälper föräldrar med de verktygen som behövs för att tillsammans sätta upp gemensamma regler och normer kring ungdomsdrickande (ATAD Preventions Center, 090426). En av skolsköterskorna menar att det är där man måste börja, i hemmen. Utan goda normer och förhållningssätt till alkohol eller narkotika i hemmen är det svårt att påverka ungas attityder.

En av drogsamordnarna menar att skolan kan råda över mycket men att skolan inte själva fullt ut kan uppfostra eleverna utan att detta ansvar måste ligga hos föräldrarna. Samtliga drogsamordnare menar att skolan i det förebyggande arbetet måste utgå från teorin om risk och skyddsfaktorer. En drogsamordnare sa:

Teorin om risk och skyddsfaktorer är barnsligt lätt att förstå sig på. Om all skolpersonal utgick från den teorin skulle det hjälpa de enormt mycket i det förebyggande arbetet

Forster (2003) menar att det är en svår uppgift för skolan att försöka förebygga alla riskfaktorer. Speciellt sådana som ligger utanför skolans påverkansområde, exempelvis fattigdom, nationell alkoholpolitik och lagstiftning. Det skolan dock i viss mån kan göra är att försöka stärka ungdomens skyddsfaktorer. Drogsamordnarna menar att det skolan bör fokusera på är att se till att alla barn känner sig lyckade efter sin bästa förmåga. Skolan bör tillsammans med nätverket se till att eleverna stannar i skolan, att de känner sig delaktiga och känner att de har inflytande över sin skolgång, att de är stolta över sin skola samt se till att eleverna ägnar sig åt strukturerade fritidsaktiviteter. Ett hinder för det sistnämnda menar drogsamordnaren är att många föräldrar inte har råd att exempelvis låta barnen träna fotboll. Vikten av att fokusera det

generella förebyggande arbetet på faktorer som skolans klimat, trygg miljö, ömsesidig respekt och goda relationer mellan personal och elever är någonting som forskning mer och mer har kommit att betona. Forskning har visat att elever som trivs, känner sig trygga, blir sedda och utvecklar sina sociala färdigheter löper mindre risk att utveckla beteende och drogproblematik (Amini & Hübinette, 2008).

Om vi släpper iväg barnen med en känsla av att ha lyckats av att ha varit i ett sammanhang, då är vi nöjda. Att eleverna kan gå härifrån och vara nöjda över det de har gjort, att vara stolta över det man presterat, att känna sig dugglig. Kan vi ge ungarna det så är det den bästa metoden vi kan skicka ut dem i livet med. Har vi sedan även föräldrarna med på tåget så kommer det förr eller senare tillbaka till de ungarna/Skolsköterska

Många intervjupersoner betonar även vikten av att ha ett samarbete, ett nätverk inom skolan så att inga elever "hamnar mellan stolarna". En skolsköterska betonar exempelvis vikten av att elevhälsan har ett nära samarbete med mentoreorna så att de tillsammans kan hitta de elever som har eller ligger i riskzonen för ett problembeteende. Ju större nätverk och engagemang det finns både inåt och utåt, desto snabbare hjälp kan eleven få. Vidare uttrycker intervjupersoner från alla professionskategorier att det är viktigt att både skola och föräldrar har ett samarbete med kommunen för att minska alkohol, narkotika och våld ute på gatorna. Det är viktigt att en rad olika aktörer är med och utformar alkohol- och drogpolicys för att samhörigheten och normbildningen dem emellan ska stärkas. (Forster, 2003)

Eleverna sitter ju inte och dricker alkohol under skoltid, det är sånt de gör på fritiden och sånt som vi i skolan inte kan se..vi hör bara rykten /Kurator

8. Resultatdiskussion

När vi reflekterar över vår uppsats anser vi att vårt syfte är uppnått. Vårt syfte var att genom kvalitativa intervjuer och relevant litteratur se över vilket drogförebyggande arbete som idag görs på grundskolor. Vi ville med anledning av det nya beslutet från Landskrona kommun om att

införa slumpmässiga, frivilliga drogtester i grundskolan även försöka få en uppfattning om vilka attityder skolsköterskor, kuratorer och drogsamordnare har till det nya beslutet.

Det vi har kommit fram till utifrån våra frågeställningar är att det drogförebyggande arbetet ser väldigt olika ut på de olika skolor vi besökt. Flera av intervjupersonerna menade att mycket av det drogförebyggande arbetet på skolorna främst bygger på engagemang och intresse hos enskilda lärare eller elevvårdspersonal som arbetar på skolan. Huvudansvaret för utformandet av drogpolicys och handlingsplaner ligger dock alltid hos rektorn på skolan. Under uppsatsens process kunde vi skönja en viss avsaknad av en "röd tråd" i det drogförebyggande arbetet på skolorna. Trots att det drogförebyggande arbetet på skolorna såg olika ut så hade samtliga intervjupersoner dock ett enhetligt svar på hur skolans arbete med alkohol, narkotika och tobak bör se ut. Vi kunde efter bara ett fåtal intervjuer se en trend gällande intervju svaren kring denna fråga vilket också till viss del blev vårt fortsatta fokus genom analysen, nämligen att det inte är de direkta insatserna mot alkohol, narkotika och tobak som intervjupersonerna tyckte var viktigast. Alltså att fokus inte nödvändigtvis behövde ligga på att arbeta drogförebyggande, det viktigaste menar samtliga intervjupersoner är att arbeta förebyggande. Både intervjupersonerna och litteraturen menar i princip samma sak. Att genom ett utvecklat samarbete både inom skolan men också utåt mot föräldrar och andra i elevens nätverk försöka stärka elevers självkänsla. Om elever har en trygg grund som förutsättning klarar de påfrestningar bättre vilket i sin tur inte bara förebygger användandet av alkohol, narkotika och tobak men också andra problem som exempelvis mobbing och ätstörningar. När detta resultat dessutom ses i ljuset av systemteorins tankar om hur individer formas får man en djupare uppfattning och förståelse för att skolan själva aldrig kan få elever att avstå narkotika. I det drogförebyggande arbetet måste därför hela nätverket, både inom och utanför skolan ha ett gemensamt förhållningssätt.

Det som till en början fick upp vårt intresse för ämnet drogförebyggande arbetet var beslutet om att införa slumpmässiga, frivilliga drogtest i grundskolan och initialt var det meningen att hela uppsatsen skulle fokuseras enbart på drogtesterna. Vi insåg dock ganska snart att det skulle bli omöjligt att skriva en hel uppsats om drogtester då litteratur och studier från Sverige kring detta ämne är närmast obefintlig samt det faktum att ingen av intervjupersonerna skulle kunna

besvara våra frågor mot en bakgrund av deras egen erfarenhet av slumpmässiga, frivilliga drogtest. Om vi däremot lade vårt fokus på hur det drogförebyggande arbetet på skolorna ser ut och ha det som en utgångspunkt så tänkte vi att drogtesterna lättare skulle kunna förstås om det ingick i ett sammanhang.

Frågeställningen kring drogtesterna var huruvida slumpmässiga, frivilliga drogtest i skolan kunde ses som ett komplement i det drogförebyggande arbetet. I beslutet från Landskrona kommun beskrivs drogtesterna som en preventiv åtgärd mot droger. Vi har efter uppsatsens färdigställande frågat oss om drogtest kan ses som en primär eller sekundär prevention. Primärprevention ska rikta sig till alla elever medan sekundärprevention riktar sig till elever som redan har eller ligger i riskzonen för ett problembeteende. Eftersom endast 20 % av eleverna slumpmässigt lottas ut och får en förfrågan om de vill lämna ett urinprov hos skolsköterskan och det inte i förväg går att veta hur många som kommer att ge sitt samtycke till drogtestet så är det svårt att avgöra vilken sorts prevention som går att applicera på denna typ av insats. Är drogtest en primär eller sekundärprevention, är det prevention överhuvudtaget? Ingen av intervjupersonerna, oavsett professionskategori kunde se hur drogtesterna kunde ha en preventiv effekt på eleverna.

Beslutet från Landskrona kommun om att införa slumpmässiga frivilliga drogtest i grundskolan som en preventiv åtgärd har fått kritik dels från Skolverket men också från Skolinspektionen och Statens folkhälsoinstitut. Under förutsättning att drogtesterna är frivilliga ser Landskrona kommun dock inga hinder för att införa drogtest (Landskrona Kommun, 090222).

I vår förförståelse beskriver vi vår uppfattning av problematiken kring att Landskrona Kommun använder ordet frivillighet som kärnan i sitt beslut. Vi hade redan från början en tanke om att den reella frivilligheten troligtvis är svår för skolan att bedöma. Även om en elev ger sitt samtycke till ett drogtest kan skolan enligt vår och intervjupersonernas uppfattning aldrig veta om en elev upplevt påtryckningar från exempelvis vårdnadshavarna.

8.1 Vidare forskning

- Under uppsatsens process fick vi reda på att det främst är enskilda lärare/mentorer som i praktiken undervisar om ANT. Dock fanns det för vår del inget utrymme att intervjua dessa. Vidare forskning kring hur lärare/mentorer arbetar med frågor om alkohol, narkotika och tobak samt deras inställning till slumpmässiga, frivilliga drogtester hade därför kunnat utgöra ett underlag för vidare forskning.
- Något som inte rymdes i denna uppsats men som säkerligen är intressant att undersöka är beslutet om slumpmässiga, frivilliga drogtester utifrån ett maktperspektiv. Hur kan skolan som institution tänkas förändras i och med ett sådant beslut? Hur ställer sig exempelvis skolsköterskor till att behöva utföra dessa tester och hur kan det tänkas påverka relationen mellan skola och elev?
- Det hade utifrån vår framtida yrkesroll varit intressant att undersöka huruvida relationen mellan skola och socialtjänst eventuellt kan påverkas. Initialt låg vårt fokus på just relationen mellan skola och socialtjänst. Nämnvärt är att ingen socialsekreterare vi var i kontakt med ville medverka i vår undersökning.
- Kritiken mot Landskrona kommun har varit hård och Intervjupersoner från alla valda professionskategorier ställer sig mer eller mindre emot beslutet. Detta tillsammans med bristen på underlag från forskning kring ämnet och avsaknaden av evidens får oss att undra hur diskussionen sett ut hos kommunpolitikerna i Landskrona kommun. Är slumpmässig, frivilliga drogtester i skolan någonting som faktiskt kan fungera som en preventiv insats mot en växande drogproblematik eller är det bara ett desperat försök att åtgärda ett problem som troligtvis är mer komplext än vad politikerna i Landskrona kommun vågar se och ännu mindre erkänna?

Referenslista

Amini, Gazal & Hubinette, Staffan. (2008) *Narkotikafri skola 2.0 – Policy, drogtester och andra insatser*. Riskförbundet Narkotikafritt Samhälle (RNS) Fri Förlag, Hässleholm.

ATAD Prevention Center (2009) Rapport 2007:1 "Evidensbaserade metoder" (elektronisk), ATAD Preventions Centers hemsida <
http://www.droginform.com/pdf/2007_1_evidensbaserade_metoder_ATAD_Prevention_Center.pdf >
(2009-04-26).

Bergman, Lena (2002) "Förebyggandets konst" (Elektronisk), Statens Folkhälsoinstituts hemsida <
<http://www2.fhi.se/upload/PDF/2004/rapporter/konst.pdf> > (2009-04-15).

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) (2008) "Skolelevers drogvanor 2008" (Elektronisk), CANs hemsida <
<http://www.can.se/documents/CAN/Rapporter/rapportserie/can-rapportserie-114-skolelevers-drogvanor-2008.pdf> > (2009-05-05).

Drugsmart (2009) "Definitioner av begrepp" (Elektronisk) Drugsmarts hemsida
<<http://www.drugsmart.com/sa/node.asp?node=147>> (2009-05-15).

Forster, Martin. (2003) *Prevention av missbruk och kriminalitet - Vad kan skolan göra?*.
Forsknings- och utvecklingsenheten Stockholms socialtjänstförvaltning, Stockholm.

Hartman, J (2004) *Vetenskapligt tänkande: Från kunskapsteori till metodteori*. Studentlitteratur,
Lund.

Klefbeck Johan & Ogden Terje. (2007) *Barn och nätverk- Ekologiskt perspektiv på barns utveckling och nätverksterapeutiska metoder i behandlingsarbete med barn*. Liber AB, Malmö

Kvale, Steinar. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund, Studentlitteratur.

Landskrona Kommun (2008) Redovisning av uppdrag BUN § 142. "Drogtest för att förebygga – förutsättningar för att genomföra frivilliga drogtest" (elektronisk), Landskrona Kommuns hemsida < http://www.landskrona.se/pages/cgi-bin/PUB_View_File.exe?pageId=2914&versionId=1&objId=1&objType=4 > (2009-02-22).

May, Tim. (2009) *Samhällsvetenskaplig forskning* Studentlitteratur, Malmö.

Meuwisse, Anna & Jacobsson, Katarina. (2008) "Fallstudier" i Meuwisse, Anna & Swärd, Hans & Eliasson-Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina *Forskningsmetodik för socialvetare*. Författarna och Bokförlaget Natur & Kultur, Stockholm.

Payne, Malcolm. (2002) *Modern teoribildning i socialt arbete*. Natur och kultur, Stockholm

Persson, Anders & Svensson, Kerstin. (2005) *Drogförebyggande arbete - möjligheter och dilemman*. Författarna och studentlitteratur, Lund.

SET "Social och Emotionell Träning" (SET) (Elektronisk) < www.set.se > (200-05-10)

Skolinspektionen (2009) "Drogtestning av elever i grundskolan genom urinprovtagning" (elektronisk), Skolinspektionens hemsida < http://www.skolinspektionen.se/Documents/Beslut/PM_ang_drogtester_av_elever_i_grundskola_rev%20%200901191.pdf > (2009-02-22).

Skolverket (1999) "Nationella kvalitetsgranskningar" (Elektronisk), Skolverkets hemsida < <http://www.skolverket.se/publikationer?id=605> > (2009-03-26).

Skolverket (2007) "Med livskunskap på schemat" (elektronisk), Skolverkets hemsida

<<http://www.skolverket.se/sb/d/1917/a/9769>> (2009-04-28).

Skolverket (2008) "Nej till drogtest" (elektronisk), Skolverkets hemsida <<http://www.skolverket.se/sb/d/2108/a/11784>> (2009-02-22).

Sohlberg, Peter "Teorier och kunskapsbildning i socialt arbete" i (red) Blom, Björn & Morén, Stefan & Nygren, Lennart. (2006) *Kunskap i socialt arbete – om villkor, processer och användning*. Natur och kultur, Stockholm.

SOU 2000:126 *Vägvalet - Den narkotikapolitiska utmaningen*. Stockholm: Socialdepartementet.

Statens Folkhälsoinstitut (2009) "Evidens" (elektronisk), Statens Folkhälsoinstituts hemsida <<http://fhi.se/sv/Handbocker/Uppslagsverk-barn-och-unga/Evidens/>> (2009-04-27).

Student Drug Testing Coalition (STD)(2009) "Effectiveness" (Elektronisk) Student drug testing coalitions hemsida <<http://www.studentdrugtesting.org/Effectiveness.htm>> (2009-04-15).

Svenska Dagbladet (2008) "Drogtest i skolan får skarp kritik" (elektronisk), Svenska Dagbladets hemsida <http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_1093383.svd> (2009-01-07).

Svensson, Kerstin (2001) *Istället för fängelse? En studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård*. Lund disertations in social work 1. Lund : Socialhögskolan.

Öquist, Oscar (2008) *Systemteori i praktiken - konsten att lösa problem och nå resultat*. Författarna och Gothia Förlag. Stockholm

Lag

Skollag 1985:1100

Läroplan

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo94

Bilagor

- *1. Informationsbrev*
- *2. Intervjuguide*

Bilaga 1. Introduktionsbrev

Hej!

Våra namn är Andrea Fokt och Lauren Carroll och vi läser sjätte terminen på Socialhögskolan i Lund. Vi arbetar just nu med vårt examensarbete där ämnet för uppsatsen är *Drogförebyggande arbete i grundskolan*. Vår uppsats kommer att utgå från ett antal intervjuer där vi främst är intresserade av de attityder och inställningar grundskolans skolsköterskor, kuratorer och kommunens drogsamordnare har till införandet av frivilliga, slumpmässiga drogtester i skolan. Vi är även intresserade av att undersöka det drogförebyggande arbetet i skolorna på ett mer generellt plan. Vi hoppas att Ni ska kunna belysa ämnet utifrån de kunskaper och erfarenheter Ni har, i huvudsak kopplat till er yrkesroll. Vårt intresse ligger på ett generellt plan och fokus kommer alltså inte att ligga på dig som privatperson. Alla uppgifter kommer självklart hanteras konfidentiellt och alla källor anonymiseras. Beräknad tidsåtgång för intervjun är ca en timme. Intervjuerna kommer att spelas in på band och dessa kommer att förstöras efter det att vårt arbete examinerats i början av juni 09. Om intresse finns kan du få ett exemplar av vår uppsats

efter dess färdigställande. Då kommer vi tillse att denna levereras till dig antingen via post eller personligt bud. Examensarbetet sker under handledning av Helena Hansson. Vår handledare kan nås via mail på helena.hansson@med.lu.se, om ni har några frågor ni vill ta upp med henne.

Med anledning av den knappa tiden vi har för uppsatsarbetet ber vi dig vänligen att höra av dig så snart som möjligt och meddela om du önskar delta i intervjun. Om du är osäker finns en möjlighet att redan i förväg få intervjufrågorna skickade till dig.

Tack på förhand!

Med vänliga hälsningar

Andrea Fokt Andrea.fokt@gmail.com 0737363444

Lauren Carroll Lauren_e_carroll@hotmail.com 0708870197

Bilaga 2 – Intervjuguide

Intervjuguide (till skolsköterska och kurator/socialsekreterare)

(Obs : Frågorna kan komma att redigeras något och kommer kanske inte se ut exakt som nedan när intervjun genomförs)

- Kan du berätta lite om din utbildningsbakgrund? (utbildning, tidigare arbeten osv)
- Hur ser det drogförebyggande arbetet ut på skolan? Vad gör man idag? Vad kan man göra mer?
- Vem har ansvar för det drogförebyggande arbetet?
- Vem bestämmer vad den drogförebyggande undervisningen ska innehålla?
- Vem bestämmer vem som har den huvudsakliga uppgiften för vilken insats?
- Är diskussionen kring införandet av drogtester i skolan något som du känner till? Hur ser diskussionen ut på er skola?
- Vad bör skolan lägga fokus på när det gäller det drogförebyggande arbetet?

- Tror Du det är viktigt att det drogförebyggande arbetet är evidensbaserat?
- Vilka fördelar/nackdelar ser du med att drogtestar i skolan införs som en preventiv åtgärd? Kan man se drogtestar på minderåriga som en preventiv metod?
- Tycker Du att det ligger på skolans ansvar att utföra drogtestar?
- Hur tror du att tanken kring frivillighet fungerar i verkligheten? Kan man vara helt säker på att en elev inte känner sig tvingad att genomgå ett drogtest?
- Hur tror du att en sådan åtgärd skulle kunna påverka relationen mellan skola och elev?
- Hur tror Du att ett eventuellt införande av drogtestar kan komma att förändra Er yrkesroll?

Intervjuguide (Till drogsamordnare)

(Obs : Frågorna kan komma att redigeras något och kommer kanske inte se ut exakt som nedan när intervjun genomförs)

- Kan du berätta lite om din utbildningsbakgrund samt vad du gör idag?
- Kan du berätta på vilket sätt du arbetar med det drogförebyggande arbetet inom skolan?
- Vad tycker du om de metoder och insatser som används på skolor idag?
- Vad tycker du att skolan bör fokusera på när det kommer till att förebygga droger?
- Är beslutet om slumpmässiga, frivilliga drogtestar i skolan något du känner till? Hur ser diskussionen ut på din arbetsplats?
- Tycker du att det är viktigt att skolan arbetar efter evidensbaserade metoder?
- Vilka för/nackdelar kan du se gällande införandet av slumpmässiga, frivilliga drogtest i skolan?
- Tycker du att drogtestar är något som bör ligga på skolans ansvar?
- Vad tycker du att skolan bör fokusera på när det kommer till att förebygga droger?